

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ФОРМУЛЮВАННЯ ЗАКОНОДАВЧИХ ДЕФІНІЦІЙ

О. М. Юхимюк

Законодавство повинно бути зрозумілим для суб'єктів правового регулювання. Інструментом, за допомогою якого це можна досягти, є законодавчі дефініції. Проте не слід зловживати спеціальною термінологією при складанні закону, мова закону має бути зрозумілою.

Ключові слова: законодавство, законодавча дефініція.

Нинішня нормотворча техніка характеризується наявністю двох протилежних думок щодо доцільності включення законодавчих дефініцій до текстів нормативно-правових актів. Як традиційно це буває, при зіткненні двох протилежностей істина знаходиться десь посередині. Адже, з одного боку, законодавство повинно бути зрозумілим для суб'єктів правового регулювання, яким адресовано вимоги норм права. З іншого боку, повністю уникати спеціальних термінів не потрібно, якщо законодавець хоче створити стислий, дієвий та чіткий закон. Саме з необхідністю пошуку оптимальних шляхів формулювання законодавчих дефініцій пов'язана актуальність даного дослідження.

Учасники правовідносин повинні розуміти зміст закону без сторонньої допомоги. Одночасно, не слід зловживати спеціальною термінологією при складанні закону. Неприпустимо використовувати професійні поняття, формулювання і вираження в тих випадках, коли в повсякденній мові існує повноцінний аналог, що дозволяє точно і однозначно висловити ідею законодавства. Законодавець повинен використовувати мову максимально наближену до звичайної літературної мови, зрозумілої усім.

Можна уявити ситуацію, коли замість юридичного терміна «дієздатність», що використовується в багатьох галузях права, почнемо використовувати його визначення: здатність своїми діями набувати для себе цивільних прав і самостійно їх здійснювати, а також здатність своїми діями створювати для себе цивільні обов'язки, самостійно їх виконувати та нести відповідальність у разі їх невиконання. Як наслідок, текст закону стане набагато більшим, буде важче розуміти зміст правового припису. Поряд з цим існують і більш об'ємні визначення, що можуть зайняти рядків шість щонайменше. Коли замість дефініції буде вживатися повне визначення терміна, закон перетвориться на сукупність постійно повторюваних слів, серед яких буде важко розібрати сенс того чи іншого веління законодавця. Так, на думку В. М. Савицького, абсолютно очевидно, що дефініції більшою мірою сприяють правовому розумінню і застосуванню закону [1, с. 64].

При конструюванні дефінітивних норм необхідно пам'ятати, що мистецтво визначення якраз і полягає в тому, щоб використовувати дефініцію тоді, коли це потрібно. Дане правило повною мірою відноситься і до законодавчих визначень. Необхідно відзначити, що досить складно сформулювати критерії того, в яких саме випадках необхідно дати визначення.

Загальновизнано, що далеко не кожне поняття потребує легального визначення. Так, на думку А. Нашиц, зміст термінів, інститутів і так далі можна зробити доступним для розуміння, не вдаючись до прямого визначення, а таким чином висловлюючи правові приписи (як правило, саме до цього прийому і звертається законодавець), щоб з самих формулювань можна було усвідомити характерні риси даного правового інституту [2, с. 194].

Слід виділити два моменти, що потребують уваги законодавця при конструюванні дефінітивних норм: по-перше, будь-яка норма-дефініція повинна відповідати виробленим правилам визначення понять; по-друге, законодавець повинен вибрати необхідний спосіб закріплення визначення в тексті нормативного акту.

Так, до змісту дефініцій пред'являється ряд вимог, які носять назву правил визначення. Можна виділити їх три види: літературні, фактичні і логічні. До числа літературних зазвичай відносять вимоги такого виду: визначення повинне бути максимально ясным, треба уникати фігуральних і метафоричних виразів; визначення формулюється в офіційно-діловому стилі, який вирізняється точністю і виключають використання гіпербол, метафор, алегорій; його лексика повинна виключати рідковживані слова, архаїзми, неологізми, варваризми, просторіччя і вульгаризми, жаргонні слова; всі слова, складові визначення, повинні бути узгоджені між собою відповідно до мовних норм [3, с. 107].

До фактичних вимог, що пред'являються до визначень, відносяться:

1. У реальних визначеннях виділення, специфікація того, що визначається повинні здійснюватися за істотними ознаками. Застосування цього правила пов'язано з труднощами, оскільки не існує досить «жорсткого» критерію, що дозволяє в загальному вигляді вирішувати, які характеристики є більш важливими, а які – менш суттєвими.

2. Уточнення, пояснення вже введеного терміна в певну мову повинно здійснюватися через терміни, значення яких вже відомі, більш ясні і зрозумілі, ніж значення терміна, що визначається [4, с. 104-105]. Тобто, не допускається визначення невідомого через невідоме.

До логічних правил можна віднести:

1. Правило взаємозамінності: у визначеннях, те, що визначається і те, що визначає можуть бути замінені один на одного в будь-яких стандартних контекстах (Договір – домовленість (угода) двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ЦКУ)).

2. Правило заборони дефектного (помилкового) кола. Якщо замість деякого складного опису вводиться новий термін, то кожен термін, що входить до складу складного опису, не може бути введений раніше або пояснюватися пізніше за допомогою введеного терміна. Іншими словами, термін, який визначається і інші вислови, визначені за допомогою даного терміна, не повинні зустрічатися в тесті дефініції (замовник видавничої продукції – фізична чи юридична особа, яка замовляє видавничу продукцію, беручи на себе фінансові зобов'язання (ЗУ «Про видавничу справу»)).

3. Правило часткової тотожності структур термінів Dfd (те, що визначається) і Dfn (те, за допомогою чого визначають). Якщо Dfd є термін (абсолютний або неабсолютний), то і Dfn повинен бути терміном, а не бути функцією або реченням. Наприклад, визначення права не може відбуватися через характеристику дій, так само визначення ухилення від сплати податків не можна робити через характеристику предмета.

4. Правило однозначності. В межах теорії кожному визначенню повинен відповідати один-єдиний термін, який грає роль наукового терміна теорії, але не навпаки. Тобто, в терміна може бути декілька визначень. (Прикладом можуть бути такі дефініції терміна «легалізація»: 1) офіційне визнання факту утворення юридичної особи, узаконення її діяльності, надання юридичної сили певному актові; 2) підтвердження дійсності підписів на документах [5, с. 419].

5. Визначення не повинно бути суперечливим. Прикладом суперечливого визначення, може бути визначення нерезидентів, під якими розуміють фізичних осіб, які не є резидентами України (ст. 14 Податкового кодексу України), а також дефініція «іноземні товари – товари, що не є українськими» (Митний кодекс України).

При розробці легальних визначень понять, законодавець зустрічається з такими проблемами: 1) вибір адекватної форми дефініції – класичний спосіб через рід і видову відмінність, описовий (казуїстичний) та ін.; 2) формулювання визначень з урахуванням законів логіки і з дотриманням правил лінгвістики; 3) визначення місця дефініції в юридичному тексті.

Місце розташування в нормативному акті – це одна з формальних ознак законодавчої дефініції. Вирішення питання про розташування правової дефініції в структурі нормативного акта пов'язано з важливістю відповідного поняття (в масштабі акту), точніше, з кількістю норм, для яких це поняття має значення.

Підсумовуючи, зазначимо, що для належного викладення законодавчих дефініцій в нормативно-правових актах, слід звернути увагу на те, що не всі терміни і поняття підлягають визначенню. Науковці вказують на різноманітні види термінів та понять, які потребують дефініції, серед яких: іноземні; ті, які по-різному трактуються юридичною практикою та наукою; спеціально-юридичні; вузькопрофесійні, переосмислені; ті, які мають багато значень та ін. Для того щоб дефініція повністю виконувала свої завдання важливим є дотримання відповідних правил її формулювання.

Література

1. Савицкий В. М. Язык процессуального закона / В. М. Савицкий. – М.: Наука, 1987. – 288с.
2. Нашиц А. Правотворчество: теория и законодательная техника / А. Нашиц. – М.: Прогресс, 1974. – 256 с.
3. Чиннова М. В. Дефиниции и их использование в нормативно-правовых актах: дисс. канд. юрид. Наук / М. В. Чиннова. – М., 2004. – 130 с.
4. Горшенев В. М. Нетипичные нормативные предписания в праве / В. М. Горшенев. – Сов. государство и право. – 1978. – № 3. – С. 113.

5. Великий енциклопедичний юридичний словник / за ред. акад. НАН України Ю. С. Шемчушенка. – К.: ТОВ «Видавництво «Юридична думка»», 2007. – 992с.

Iukhymiuk O. **Some aspects of formulation of legislative definitions.** *Legislation must be clear for the subjects of the legal adjusting. Legislative definitions are instrument by means of that it is possible to attain. However it follows to practice upon a technical's at the stowage of law, a language of law must be clear.*

Keywords: *legislation, legislative definition.*